

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра політології та державного управління

ЗАТВЕРДЖЕНО

Проректор з науково-педагогічної і
навчальної роботи та рекрутації

проф. Гаврилюк С. В.

2016 р.

УКРАЇНА У ПРОЦЕСАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Робоча програма

нормативної навчальної дисципліни
підготовки магістра
спеціальності 8.03010401 «Політологія»

Луцьк – 2015

Робоча програма навчальної дисципліни «Україна у процесах євроінтеграції» для студентів галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 052 «Політологія».

02 вересня 2016 р. – 16 с.

Розробник: Бусленко В. В., к.політ. н., доцент кафедри політології та державного управління СНУ імені Лесі Українки

Рецензент: Ситник О. І., к.політ. н., доцент, завідувач кафедри філософії, політології та права Луцького технічного університету

Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри політології та державного управління

протокол № 3 від 22 вересня 2016 р.

Завідувач кафедри

Бортніков В. І.

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною комісією історичного факультету

протокол № 1 від 03 жовтня 2016 р.

Голова науково-методичної комісії факультету

Карліна О.М.

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною радою університету

протокол № 2 від 19.10. 2016 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		Заочна форма
Кількість кредитів – 5	0301 «Соціально-політичні науки»	Нормативна Рік підготовки – 5.6
	8.03010401 «Політологія»	Семестр – 11
		Лекції – 12 год.
Змістових модулів 2		Практичні – 8 год.
ІНДЗ: не має		Самостійна робота – 110 год.
Загальна кількість годин: 150	Магістр	Консультації – 20 год
		Форма контролю: залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення дисципліни є аналіз особливостей виникнення, розвитку і трансформації процесів європейської інтеграції, сучасної співпраці України з країнами Європейського Союзу, головних проблем і перспектив її вступу до ЄС.

Основними завданнями вивчення дисципліни є

- дослідження витоків інтеграційних процесів у післявоєнній Європі;
- аналіз процесів розширення і трансформації ЄС;
- формування навичок використання понять і категорій, що застосовуються у сфері міжнародних відносин та створення умов для проведення самостійного аналізу окремих аспектів зовнішньополітичного курсу України;
- на основі аналізу фактичного стану справ розвитку геополітичних процесів формування у студентів чітких понять і розуміння реальних можливостей співробітництва з ЄС;
- з'ясування основних повноважень Європейської Ради, Ради Міністрів, Єврокомісії, Європарламенту, Суду Європейської спільноти та інших органів ЄС;
- визначення критеріїв вступу до ЄС — географічного, політичного, економічного, правового, критерію абсорбції;
- окреслення головних етапів вступу України до ЄС;
- розкриття сутності Європейської політики сусідства і шляхів її реалізації для України;
- з'ясування рівня співробітництва України та ЄС в політичній, економічній, культурно-освітній сферах;
- визначення проблем і перспектив вступу України до ЄС.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми магістра студенти повинні:

знати:

- особливості сучасного етапу реалізації євроінтеграційного курсу України;
- основні оцінки зовнішньополітичного курсу держави, викликами, які стоять після останнього розширення ЄС;
- проблеми реалізації угод України та ЄС про реадмісію і спрощення візового режиму;
- причини поширення партійного євроскептицизму в країнах ЄС та в Україні;
- особливості українського шляху євроінтеграції, враховуючи помилки і досвід сусідніх країн, які порівняно недавно стали членами ЄС;
- основні положення нормативно-правової бази інтеграції України до ЄС
- базові напрями і першочергові завдання на різних етапах євроінтеграції
- неоднозначність оцінок зовнішньополітичного курсу держави в українському

політикумі.

вміти:

- аналізувати передумови, фактори і тенденції розширення Європейської спільноти;
 - логічно та професійно обґрунтовувати і висловлювати свою точку зору з проблематики євроінтеграційних прагнень України;
 - визначати тенденції розвитку європейської інтеграції в цілому;
 - розкривати тенденції трансформації політичної системи ЄС;
- визначати особливості функціонування основних інституцій ЄС;
 прораховувати перспективу і уміти відстоювати державні інтереси після закінчення вузу в практичних справах;
 виявляти головні проблеми реалізації євроінтеграційних прагнень України;
 оцінювати ймовірні сценарії вступу України до ЄС;
 розкривати основні положення нормативно-правової бази інтеграції України до ЄС;
 застосовувати на практиці основні положення нормативно-правової бази інтеграції України до ЄС;
 давати експертну оцінку собливостей сучасного етапу реалізації євроінтеграційного курсу України;
 здійснювати інформаційно-просвітницькі заходи із метою поліпшення знань суспільства про природу, сутність європейської інтеграції, специфіку функціонування ЄС.

3. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Концептуальні засади євроінтеграційної політики України

Тема 1. Передумови євроінтеграційної політики України

Характеризуються етапи становлення Європейського Союзу. Розглянуто дезінтеграцію Радянського Союзу як політичного каталізатора, який сприяв розробці проєвропейського зовнішньополітичного курсу України. Аналізується євроінтеграція з точки зору пріоритету зовнішньополітичного курсу України. Досліджено політичні імперативи розширення ЄС на Схід. Визначено позиції провідних політичних сил України, зовнішні чинники, що сприяли спрямуванню зовнішньополітичної стратегії у бік Євросоюзу на початку 90-х років. Дається загальна характеристика стану відносин України та ЄС.

Тема 2. Історія відносин України з Європейським Союзом

Аналізується Угода про Партнерство та Співробітництво (УПС) (червень 1994 р). Розглянуто Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу (червень 1998 р.), Програму інтеграції України до ЄС (вересень 2000 р.) Досліджуються роль Державної ради з питань європейської та євроатлантичної інтеграції як інструменту підготовки країни до вступу до ЄС. Розглядаються документи Копенгагенського саміту Україна-ЄС.

Тема 3. Євроінтеграція як пріоритет зовнішньополітичного курсу України

Аналізується геополітичне становище України після розширень ЄС на Схід в 2004 р. та 2007 р. Обґрунтовується утворення спільного українсько-євразійського кордону. Показується неоднозначне ставлення населення Сходу і Заходу України до входження України до ЄС. Дається характеристика євроінтеграційній політиці України за періоду президентства Л. Крачука та Л.Кучми.

Тема 4. Стан відносин України та ЄС

Досліджуються теоретичні проблеми визначення місця України в оновленій Європі. Розглядаються взаємовідносини ЄС з Україною в контексті безпеки на Європейському

континенті, а також в трансатлантичному аспекті. Проаналізовано співпрацю України з міжнародними фінансовими організаціями, насамперед Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, а також Європейським банком реконструкції та розвитку. Узагальнено практику проведення партнерського діалогу Україна–ЄС через проведення щорічних самітів. Розглядаються основні пріоритети співпраці між Україною та ЄС: 1) енергетика, торгівля та інвестиції; 2) юстиція та внутрішні справи; 3) наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу; 4) охорона навколишнього середовища; 5) транспортна сфера; 6) транскордонне співробітництво; 7) співпраця у сфері науки, технологій та космосу.

Аналізується впровадження Україною та ЄС Стратегії інтеграції до ЄС, виконання сторонами Угоди про партнерство і співробітництво (УПС), План дій (ПД) в рамках Європейської політики сусідства.

Змістовий модуль 2. Проблеми і перспективи європейської інтеграції України

Тема 5. Розширення Європейського Союзу та Україна

Розглядаються передумови розширення ЄС до Центральної та Східної Європи: політична стабілізація, утвердження демократії та ринкової економіки.

Аналізуються основні критерії вступу України до Євросоюзу. Детально аналізуються Копенгагенські критерії: географічний; політичний і його складові; економічний: наявність діючої ринкової економіки (її характеристики), здатність витримувати конкуренцію та дію ринкових сил на внутрішньому ринку ЄС; правовий критерій, його складники.

Розкривається процедура набуття членства України в ЄС. Початковий етап – між поданням заяви і початком переговорів про вступ. Основний період – між початком і завершенням переговорів про вступ. Завершальний період – між формальною згодою Європарламенту і Ради та ратифікацією Угоди про вступ. Піднімається проблема політичної і юридичної невизначеності процедури вступу.

Охарактеризовано розширення ЄС в 2004 р. Розглянуто передумови і процес становлення Європейської політики сусідства, розроблення та початкове впровадження Плану дій.

Намічені перспективи подальшої диференціації держав, охоплених Європейською політикою сусідства. Розкрита суть політика сусідству України з країнами Східної Європи. Уточнена стратегія ЄС та України щодо Російської Федерації. Визначені проблеми реалізації ідеї “розширення Європи” без розширення ЄС.

Тема 6. Реалізація державної політики України у сфері європейської інтеграції

Проаналізовані функції та діяльність Ради з питань співробітництва між Україною і ЄС, Комітету із питань співробітництва між Україною і ЄС при Верховній Раді України, Комітету з парламентського співробітництва.

Досліджується механізм інституціонального співробітництва України з ЄС. Розкривається зміст національної Програми інтеграції України до ЄС.

Систематизовано інтеграційні заходи України, визначено пріоритети, окреслено ключові елементи процесу приведення українських інституцій до умов ЄС і можливі проблеми, які несе з собою інтеграція.

Тема 7. Проблеми вступу України до ЄС

Аналізуються причини та довгострокові наслідки політико-ідеологічного розколу українського суспільства, в тому числі з питань геостратегічного вибору між Сходом і Заходом.

Показано геостратегічне положення України, яке лежить на перехресті різновекторних геополітичних інтересів у безпосередній зоні суперечливого стратегічного трикутника «США-ЄС-Росія».

Проаналізовано Угоду про асоціацію між ЄС та Україною (вересень 2014 р.).

Тема 8. Перспективи євроінтеграційного курсу України

Розглядається згортання курсу на європейську інтеграцію як причину виникнення «Революції гідності» в 2014 р. Проаналізовані політичні наслідки Євромайдану та зміну зовнішньополітичного курсу країни.

Досліджуються євроінтеграційні аспекти зовнішньополітичної стратегії України за президентства П. Порошенка. Визначаються основні напрями геостратегії України. Розглядається проведення АТО як чинник, що ускладнює вступ країни до ЄС та встановлення безвізового режиму. Аналізується стан та перспективи асоційованого членства країни в ЄС. Конкретизовано досягнення та проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Проаналізовано відповідність реалізації зовнішньополітичного курсу України базовим національним інтересам.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лек.	Практ.	Сам. роб.	Консультації
Змістовий модуль 1. Концептуальні засади євроінтеграційної політики України					
Тема 1. Передумови євроінтеграційної політики України	18	2	–	12	4
Тема 2. Історія відносин України з Європейським Союзом	16	2	2	12	–
Тема 3. Євроінтеграція як пріоритет зовнішньополітичного курсу України	18	2	–	12	4
Тема 4. Характеристика стану відносин України та ЄС	20	2	2	12	4
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	72	8	4	48	12
Змістовий модуль 2. Проблеми і перспективи європейської інтеграції України					
Тема 5. Розширення Європейського Союзу та Україна	16	–	–	16	–
Тема 6. Реалізація державної політики України у сфері європейської інтеграції	17	–	–	15	2
Тема 7. Проблеми вступу України до ЄС	22	2	2	16	2
Тема 8. Перспективи євроінтеграційного курсу України	23	2	2	15	4
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	78	4	4	62	8
Усього годин	150	12	8	110	20

5. Теми практичних занять

№	Тема	К-ть год.
1	Історія відносин України з Європейським Союзом 1. Аналіз відносин України з ЄС.	2

	2. Угода про Партнерство та Співробітництво та її характеристика.	
2	Характеристика стану відносин України та ЄС 1. Взаємовідносини ЄС з Україною в контексті безпеки на Європейському континенті. 2. Співпраця України з міжнародними інституціями (Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, а також Європейським банком реконструкції та розвитку). 3. Основні пріоритети співпраці між Україною та ЄС.	2
3	Проблеми вступу України до ЄС 1. Причини та довгострокові наслідки політико-ідеологічного розколу українського суспільства. 2. Євроінтеграційні процеси України та політика Росії.	2
4	Перспективи євроінтеграційного курсу України 1. Згортання курсу на європейську інтеграцією як причину виникнення «Революції гідності» в 2014 р. 2. Політичні наслідки євромайдану та зміну зовнішньополітичного курсу країни. 3. Євроінтеграційні аспекти зовнішньополітичної стратегії України за президентства П. Порошенка.	2
	Разом	8

6. Консультації

№	Тема	К-сть годин
1	Передумови євроінтеграційної політики України	4
2	Євроінтеграція як пріоритет зовнішньополітичного курсу України	4
3	Характеристика стану відносин України та ЄС	4
4	Реалізація державної політики України у сфері європейської інтеграції	2
5	Проблеми вступу України до ЄС	2
6	Перспективи євроінтеграційного курсу України	4
	<i>Разом</i>	20

7. Самостійна робота

№	Тема	К-сть годин
1	Розглянути передумови розширення ЄС до Центральної та Східної Європи: політична стабілізація, утвердження демократії та ринкової економіки.	12
2	Проаналізувати Копенгагенські критерії вступу країн до ЄС: географічний; політичний і його складові; економічний: наявність діючої ринкової економіки (її характеристики), здатність витримувати конкуренцію та дію ринкових сил на внутрішньому ринку ЄС; правовий критерій, його складники.	12
3	Дослідити передумови і процес становлення Європейської політики сусідства.	12
4	Визначити проблеми реалізації ідеї “розширення Європи”.	12
5	Дослідити механізм інституціонального співробітництва України з ЄС.	16
6	Охарактеризувати геостратегічне положення України, яке лежить на перехресті різновекторних геополітичних інтересів у безпосередній зоні суперечливого стратегічного трикутника “США-ЄС-Росія”.	15
7	Проаналізувати політичні наслідки євромайдану для зовнішньополітичного	16

	курсу країни	
8	Конкретизувати досягнення та проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС	8
9	Охарактеризувати стан ратифікації парламентами країн-членів ЄС Угоди про асоційоване членство України в ЄС.	7
	•• Разом	110

8. Методи навчання

Для підвищення ефективності навчання використовуються такі методи навчання: словесні, практичні, стимулювання інтересу до навчання, ілюстративний репродуктивний, проблемний.

9. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Питання для підготовки до заліку

1. Охарактеризувати етапи становлення Європейського Союзу.
2. Проаналізувати євроінтеграцію з точки зору пріоритету зовнішньополітичного курсу України.
3. Дослідити політичні імперативи розширення ЄС на Схід.
4. Визначити позиції провідних політичних сил України стосовно євроінтеграції України.
5. Узагальнити стан відносин України та ЄС.
6. Проаналізувати зміст Угоди про Партнерство та Співробітництво (УПС) (червень 1994 р).
7. Дослідити роль Державної ради з питань європейської та євроатлантичної інтеграції як інструменту підготовки країни до вступу до ЄС.
8. Визначити геополітичне становище України після розширень ЄС на Схід в 2004 р. та 2007 р.
9. Обґрунтувати значення утворення спільного українсько-євразійського кордону.
10. Виявити ставлення населення східного і західного регіонів України до входження країни до ЄС.
11. Дати характеристику євроінтеграційній політиці України за періоду президентства Л. Кравчука та Л.Кучми.
12. Дослідити проблеми визначення місця України в оновленій Європі.
13. Розглянути взаємовідносини ЄС з Україною в контексті формування європейської системи безпеки.
14. Проаналізувати співпрацю України з міжнародними фінансовими організаціями, насамперед Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, а також Європейським банком реконструкції та розвитку.
15. Узагальнити практику проведення партнерського діалогу Україна–ЄС через проведення щорічних самітів.
16. Розглянути основні пріоритети співпраці між Україною та ЄС: 1) енергетика, торгівля та інвестиції; 2) юстиція та внутрішні справи; 3) наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу; 4) охорона навколишнього середовища; 5) транспортна сфера; 6) транскордонне співробітництво; 7) співпраця у сфері науки, технологій та космосу.
17. Проаналізувати впровадження Україною Плану дій (ПД) в рамках Європейської політики сусідства.
18. Розглянути передумови розширення ЄС до Центральної та Східної Європи: політична стабілізація, утвердження демократії та ринкової економіки.
19. Охарактеризувати основні критерії вступу України до Євросоюзу.

20. Розкрити процедури набуття членства України в ЄС.
21. Охарактеризувати розширення ЄС на схід в 2004 р.
22. Розглянути передумови і процес становлення Європейської політики сусідства, розроблення та початкове впровадження Плану дій.
23. Уточнити стратегію ЄС та України щодо Російської Федерації.
24. Проаналізувати функції та діяльність Ради з питань співробітництва між Україною і ЄС, Комітету із питань співробітництва між Україною і ЄС при Верховній Раді України, Комітету з парламентського співробітництва.
25. Дослідити механізм інституціонального співробітництва України з ЄС.
26. Розкрити зміст національної Програми інтеграції України до ЄС.
27. Проаналізувати причини та довгострокові наслідки політико-ідеологічного розколу українського суспільства, в тому числі з питань геостратегічного вибору між Сходом і Заходом.
28. Визначити геостратегічне положення України.
29. Розглянути згортання курсу на європейську інтеграцію як причину виникнення «Революції гідності» в 2014 р.
30. Проаналізувати політичні наслідки Євромайдану та зміну зовнішньополітичного курсу країни.
31. Дослідити євроінтеграційні аспекти зовнішньополітичної стратегії України за президентства П. Порошенка.
32. Визначити стан та перспективи асоційованого членства країни в ЄС.
33. Проаналізувати відповідність реалізації зовнішньополітичного курсу України базовим національним інтересам.

10. Методи та засоби діагностики успішності навчання

Діагностика успішності здійснюється за допомогою методу контролю. Цей метод виконує функцію управління, корекції та планування. Функція управління виявляється в керівництві навчання на основі запланованої навчальної взаємодії викладача та студента і відбувається під час консультацій.

В процесі навчальної взаємодії зі студентом використовуються індивідуальні методи роботи та методи диференціації, що дозволяє студенту краще підготуватись до самостійної роботи та проконтролювати рівень засвоєння матеріалу.

Засобами діагностики успішності навчання є усне опитування, письмові роботи, тестові завдання, залік.

Оцінювання роботи студента спирається на принципи систематичності, об'єктивності, диференційованості й урахування індивідуальних особливостей студентів, єдності вимог, доброзичливості.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Контроль та оцінювання студентів відбувається згідно з наступними критеріями:

Ведеться поточне оцінювання з відповідних тем (оцінювання усних і письмових відповідей) на семінарських заняттях, поточне тестування та розв'язання ситуативних завдань) за 5-бальною шкалою. Оцінюється вміння аналізувати та систематизувати матеріал; опрацювання основної та додаткової літератури; першоджерел.

Формою підсумкового контролю є залік. Залік проходить у вигляді усного опитування студентів.

Залік зараховується:

- коли студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність предмета, може дати визначення понять, категорій, однак із помилками, впевнено працювати з

- підручником, самостійно оволодіти частиною навчального матеріалу;
- правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії і факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними, вміє наводити свої власні приклади на підтвердження певних думок;
- був активним на практичних заняттях.

Залік не зараховується:

коли студент допустив суттєві прогалини в знаннях програмового матеріалу, принципові помилки при його викладі, показав невміння застосовувати теоретичні знання для аналізу політичної дійсності;

володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними;

не відпрацював відповідно до завдань викладача пропущені без поважних причин заняття.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів на семінарських заняттях

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 5-бальною шкалою)	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними; відповідає на запитання, які потребують відповіді «так» чи «ні»
	2	Студент намагається аналізувати на основі побутових знань і навичок; виявляє окремі властивості, спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру, за допомогою викладача робить прості розрахунки за готовим алгоритмом
Середній (репродуктивний)	3	Студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність предмета, може дати визначення понять, категорій, однак із помилками, впевнено працювати з підручником, самостійно оволодіти частиною навчального матеріалу; робить прості розрахунки за алгоритмом, але висновки не логічні, не послідовні
Достатній (алгоритмічно-дієвий)	4	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії і факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними, вміє наводити свої власні приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; за допомогою викладача може скласти план реферату, виконати його і правильно оформити, самостійно користуватися додатковими джерелами, правильно використовувати термінологію, скласти прості таблиці, схеми; відповідь його повна, логічна, обґрунтована, однак із деякими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і захистити його положення
Високий (творчий професійний)	5	Студент володіє узагальненими знаннями з предмета, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях, уміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, дискусії, круглі столи), спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію, самостійно вивчити матеріал, визначити програму своєї пізнавальної діяльності, знаходити інформацію в газетах, журналах, публікаціях, Інтернеті,

	мультимедійних програмах тощо, оцінювати економічні явища в суспільстві, виявляє свою життєву позицію
--	---

12. Методична література

1. Европейский Союз: Справочник-путеводитель / Отв. ред. О. В. Буторина. – М.: Деловая лит., 2003. — 286 с.
2. Європейський Союз: Словник-довідник / за ред. М. Марченка. К.: К.І.С., 2005. – 142 с.
3. Міжнародні організації: навч. посіб. / за ред. Ю. Козака. – Одеса: Астропринт, 2001. – 288 с.
4. Європейська інтеграція: крок за кроком: посіб. для журналістів / за ред. В. Замятіна. – К.: Фонд “Європа ХХІ”, 2001. — 215 с.
5. Артёмов І.В. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз. Навчальний посібник. / І. Артёмов. – Ужгород: Ліра, 2007. – 384 с.

13. Список джерел

Основні

1. Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції [Електронний ресурс] – Режим доступу: [//nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view](http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view)
2. Борко Ю. От европейской идеи – к единой Европе / Ю. Борко. – М.: Деловая лит., 2003. – 464 с.
3. Волес В., Волес Г. Творення політики в Європейському Союзі: Пер. з англ. / В. Волес, Г. Волес. – К.: Основи, 2004. – 871 с.
4. Євроінтеграція України: досвід сусідів та перспективи об'єднання суспільства. Інформаційно-аналітичне видання. / Золкіна М., Г. Месежніков, Л. Вінерські та ін. – к., 2014. – 50 с.
5. Європейський проект та Україна : монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. – К. : НІСД, 2012. – 192 с.
6. Європейський Союз: консолідовані договори / Наук. ред. В. Муравйов. – К.: Port-Royal, 1999. – 206 с.
7. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: заснування і
8. Копійка В. Європейський Союз: Досвід розширення і Україна / В. Копійка. – К.: Юрид. думка, 2005. – 448 с.
9. Назарук А. Євроінтеграційні процеси в сучасній Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://eprints.oa.edu.ua/2350/1/Nazaruk_NZ_stud_Vyp-3_turyzm.pdf
10. Сидорук Т. Європейська інтеграція України : навч. Посібник / Т. Сидорук, В. Павлюк, В. Малькін. – Л. : ПАІС, 2011. – С. 116-122.

Додаткові

1. Незалежність України в глобалізованому світі: вектори ХХІ століття // зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (Київ, 22 серп. 2011 р.): до 20-річчя незалежності України / упоряд. Я. А. Жаліло, С.О. Янішевський. – К. : НІСД, 2011. – 192 с.
2. Ризики європейського інтеграційного проекту: виклики та можливості для України / І. В. Клименко, І. В. Ус. – К. : НІСД, 2012. – 88 с.
3. Сушко О. Шенгенська зона турбулентності [Електронний ресурс] / О. Сушко // Дзеркало тижня. – 2011. – №13.- 08 квітня [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/shengenska_zona_turbulentnosti.html. – Назва з екрана.